

”Som om orden handlade om mig”

En modell för analys av psalmtexter som används i begravningsgudstjänster

---

LIZA L LUNDKVIST

I mitt yrke som sångerska har jag under de senaste åren mött många sörjande i samband med begravning. Ett möte har jag särskilt burit med mig. ”Det var som om orden handlade om mig”, säger en kvinna efter begravningsgudstjänsten för en yngre bror som omkommit tragiskt. Hon ringer någon dag senare och vill tacka mig.

En av psalmerna i begravningsgudstjänsten hade överrumplat henne – Ylva Eggehorns ”Var inte rädd”. Kvinnan är van seglare och sover ofta i sin båt ute på havet. Där ser hon stjärnorna ”växa fram” när det klarnar. Psalmens strofer om stjärnor som ”växer ur hans famn” och ”en mörklad hamn” som vi färdas mot blev möjliga att relatera till och gav henne orientering i sin sorg. Hon mötte sig själv i psalmtexten.

Psalmsången har i alla tider erbjudit språk för glädje men också för vägledning, sorg, klagan och tröst. Den spelar därför också idag en viktig roll i begravningsgudstjänsten.¹ Men på vilket sätt kan psalmerna fungera som ett verktyg i den tolkningsprocess människor går igenom i sin sorg? Beskrivs sorgprocessen, de existentiella frågorna och desorientering i psalmtexter som används idag? På vilket sätt förmedlas tillit till Guds närvaro i livets svåraste stunder?²

Frågorna bär jag med mig som psalmtextförfattare och i mitt blivande uppdrag som präst i Svenska kyrkan. Frågorna blev också utgångspunkt för en kandidatuppsats vid Umeå universitet våren 2014, där jag utarbetade en teologisk och existentiell struktur för analys av

---

1 *Begravningen: Ett brev från Svenska kyrkans biskopar* (Uppsala: Ärkebiskopsämbetet, 2006), 38ff.

2 *Begravningen*, s. 11.

begravningspsalmer.³ Jag intresserar mig i den uppsatsen för psalmtexternas funktion vid begravningar, främst när det gäller att gestalta människans desorientering och omorientering. Uppsatsens inledande del behandlar begravningsgudstjänstens syfte och mål i Svenska kyrkan. Där anges att begravningsgudstjänsten ska ta sin utgångspunkt i och bekräfta den sörjande människans aktuella situation. Möjlighet att påverka bland annat musikvalet betraktas som självvård, och lyhördhet krävs för att förstå motiven bakom önskemålen. Därefter ger uppsatsen ett ritperspektiv på begravningen. En rit definieras utifrån sin förmåga att vara kommunikativ och relationell på ett sätt som gör den gränsöverskridande. De kyrkliga handlingarna beskrivs som en möjlig kommunikativ arena där språk, musik, ord och handlingar kan hjälpa människan att inte bara förstå det svåra, utan även att tolka det och låta det bli meningsbärande. Riten är läkande när den hjälper människan att integrera och bearbeta händelsen i sitt liv. Den funktionen kan begravningsgudstjänsten ha, något som stämmer väl överens med kyrkans egna intentioner.

Denna artikel presenterar uppsatsens analysverktyg och viktigaste resultat. Först i artikeln presenteras analysverktyget strukturerat i en matris, hur denna växte fram och på vilket sätt den kan användas i arbete med psalmtexter. Därefter redogör jag för tre av uppsatsens sex analyser av psalmtexter som är vanliga i begravningsgudstjänster. Slutligen sammanfattar jag mitt resultat och lyfter fram pastorala aspekter i arbetet med psalmval inför en begravning. I de sammanfattande iakttagelserna utgår jag från samtliga psalmer som analyserats, alltså även de tre som uteslutits i artikeln.

Tre dimensioner och tre motiv

Den teoretiska ansatsen börjar med de tre dimensionerna *människan*, *livet* och *Gud*. Kring dessa dimensioner har jag tagit fram ett batteri av frågor som relaterar till begravning och till de psalmer som brukar sjungas i gudstjänsten.

---

³ Lundkvist 2014. Av utrymmesskäl kan uppsatsens mer utförliga redovisning av forsknings- och debattläge inte återges i denna artikel.

Människan. Hur beskrivs människan i denna psalmtext? Vad säger texten om människans aktuella livssituation och orientering? Beskrivs kriser och i så fall på vilket sätt? Presenteras någon ny livsinriktning? Vilka faktorer finns bakom den förändringen?

Livet. Vad säger texten om den mänskliga existensen? Beskrivs döden och i så fall på vilket sätt? Vilka bilder används för livet före respektive efter döden?

Gud. Tilltalas Gud i psalmen och i så fall, hur beskrivs Gud? Hur beskrivs Guds förhållande till människan? Är Gud närvarande och i så fall, på vilket sätt beskrivs det?

Dessa dimensioner kombineras i nästa steg med de tre motiv som Walter Brueggemann identifierat som återkommande i Bibelns psaltarpсалmer. Brueggemann är professor i exegetik vid Columbia Theological Seminary i USA. Hans tolkningsnycklar till Bibelns psaltarpсалmer är beskrivna i *The Message of the Psalms* (1984) och i en reviderad utgåva, *Praying the Psalms. Engaging Scripture and the Life of the Spirit* (2:a uppl. 2007). Den första utgåvan har en mer utförlig analys av psaltarpсалmer. Den andra ger en djupare förståelse av det teologiska språket och kontexten där psaltarpсалmerna tillkommit.

Enligt Brueggemann lyfter psalmernas texter fram människans väg genom förtvivlan och ut ur den, in i något nytt. Psaltarpсалmernas språk är djärvt och rikt på bilder och symboler. Trotsigt möter det livet som det är. Detta språk betecknar Brueggemann som impressionistiskt⁴ i motsats till den vanliga förståelsen av språket som positivistiskt, där språkets funktion främst blir en beskrivning eller återgivning av det som redan finns.

Men ett sådant språk kan inte i sig förändra förhållanden. Däremot har det impressionistiska språket – psalmernas vanligaste språk – en kreativ dimension liknande den som finns i poesin. Brueggemann argumenterar för att det är detta språk som skapar förutsättningar för

---

⁴ Brueggemann 2007, s. 17–19.

en människa att i psalmtexter hitta livsgnista på de mest överraskande sätt, också i tider av förtryck och våld. Anders Forstenson beskriver det som att ”säga och sjunga det som är”.⁵

Psaltarpсалmerna kan betraktas som gränspсалmer, ”speech at the limit”,⁶ där språket leder erfarenheten. Det är inte så här förrän det är uttalat att det är så här. Psalmtexterna beskriver inte i första hand en verklighet, men den blir till i samma stund som den erfars genom orden. De psalmer Brueggemann kallar desorienteringspsalmer uttrycker att människan är vilse och att hennes situation inte fullt ut kan erfaras eller förstås förrän den uttalats.

Brueggemann menar att desorienteringen i det moderna samhället är en vilshenhet inte bara på ett personligt plan utan också i det offentliga rummet.⁷ I sin forskning har Brueggemann ägnat mycket tid åt psaltarpсалmer med desorienteringsmotiv, därför att han funnit att de ofta ignoreras av kyrkan. Orsakerna till detta kan vara flera. En kan vara att erfarenheten av desorientering upplevs och uttrycks på många olika sätt och att uttrycken ges många olika teologiska tolkningar – varav en del inte stämmer med kyrkans traditionella lära. Även i modern kultur finns tendenser till att förneka och skyla över svåra existentiella frågor. Just därför finner Brueggemann dessa psalmer nödvändiga, eftersom de bär en helande uppriktighet, ”a healing candor”.⁸

Att uttrycka sin sorg för någon som lyssnar och befriar är inget ovanligt i ett samtal, till exempel med en terapeut. Brueggemann menar att motsvarande händer också utanför samtalsrummet i vardagligt umgänge och i liturgin.⁹ Språket i psalmerna beskriver rörelser. Det är Gud som rör sig mot människan, och den rörelsen kommer att förändra människans liv.¹⁰ Plötsligt händer det.

Ett återkommande budskap i psaltarpсалmerna är att gemenskap

---

⁵ Forstenson & Routley 2003, s. 55. Relationen mellan psalmen och dess användare formulerade Anders Forstenson på följande sätt: ”De sjunger inte om något. De sjunger det de är.”

⁶ Brueggemann 1984, s. 53.

⁷ Brueggemann 1984, s. 68.

⁸ Brueggemann 1984, s. 123.

⁹ Brueggemann 1984, s. 58.

¹⁰ Brueggemann 1984, s. 124.

med Gud hör nära samman med livets växlingar och kriser.¹¹ Därför måste psalmtexterna tolkas i detta sammanhang för att få en mening.¹² Psaltarpsalmerna säger å ena sidan något om människans erfarenheter och vad de gör med henne, å andra sidan uttrycker de också vad som händer när en människa låter de erfarenheter hon gjort möta texterna.

Detta samspel ger ett mönster för bön. Psaltarpsalmernas språk är opolerat, djärvt och passionerat.¹³ När en människa möter det språket kan en ny förståelse av verkligheten uppstå. Kanske blir man smärtsamt medveten om hur det är just nu. På så sätt blir bön att låta psalmernas verklighet möta den egna verkligheten, och det mötet kan bana väg för fördjupad styrka i livet och gemenskap med Gud.¹⁴

Här finns också en modell för dialog människor emellan – för mänskliga möten. Det karaktäristiska och ärliga språket är något som ofta saknas i möten mellan människor, både i samhälle och i kyrka. Det som händer i dessa möten liknar mer en monolog. Myndigheter möter ibland motstånd med ”muskler och manipulation”, och kyrkan gör på liknande sätt när den slår fast vad som är sant, i stället för att vara en gemenskap där människor söker sanningen.¹⁵

Brueggemann sammanfattar psaltarpsalmernas innehåll i tre motiv: (1) *trygg orientering*, (2) *smärtsam desorientering* och (3) *överraskande omorientering*. I de allra flesta psaltarpsalmerna är människan subjekt och Gud är det direkta objektet. Samtidigt som människan vänder sig till Gud i psalmen så beskriver hon sin livssituation och hur hon uppfattar Gud.

(1) *Den trygga orienteringens psaltarpsalmer* beskriver en lycklig människa som tackar Gud för medgången och som bekräftas av medmänniskor.¹⁶ Det trygga livet tas för givet. Hon förväntar sig inga hot och är inte rädd. Hennes orientering är tydlig med en tro som är

---

11 Brueggemann 1984, s. 168.

12 Brueggemann 1984, s. 125.

13 Brueggemann 2007, s. 6 ff.

14 Brueggemann 1984, s. 17.

15 Brueggemann 1984, s. xvii: ”That mode of monologue, moreover, is often imitated in the life of church where truth comes along with power, and in interpersonal relations where power is always operative.”

16 Brueggemann 1984, s. 25.

viktig för henne. Psalmerna uttrycker förtröstan. Det finns någon att lita på, därför är tvivel inget alternativ.

Denna typ av psaltarpsalmer beskriver ett friktionsfritt liv, i balans och symmetri, och i en välordnad värld som kommer att bestå till evig tid. Skapelsen står i centrum som Guds välorganiserade rike, en garanti för att Gud fortsätter att vaka över livsprocesserna. Livet som system är i sig trovärdigt, eftersom det är givet av Gud. Det blir på så sätt ett fredat utrymme, där kaosmakterna och döden inte riktigt kan utmana oss. Gud är skapare och tillvarons grund, pålitlig och fast, och Gud har varje människas liv i sin hand.

En religion med denna trygga orientering liknar det moderna samhället: med tillräckligt mycket kunskap kan mörkret tillintetgöras. Brueggemann menar dock att kyrkan med nödvändighet behöver använda även de psaltarpsalmstexter som uttrycker nästa motiv: desorientering.

(2) *Den smärtsamma desorienteringens psaltarpsalmer* brottas med ett liv i nöd och motgång och uttrycker människans rop till Gud i de situationerna.¹⁷ Nöden formuleras fritt och expansivt, men även i en sträng, behärskad form. Psaltarpsalmens subjekt omfamnar mörkret som en kärna i sin tro och i sitt liv. Hon verkar veta att nytt liv inte uppstår någon annanstans än i mörkret. Psaltarpsalmernas dramaturgi visar på vägar in i, men också genom och ut ur mörkret, vilket uttrycker en återkommande erfarenhet i desorienteringen som kan kännas igen.

Å ena sidan är människan desperat. Hennes klagan är intim och personlig, och hon beskrivs som sårbar, ibland övergiven, ibland arg. Å andra sidan är hon djupt troende. Också då livet är desorienterat vänder hon sig till Gud, som hon tycker sig känna. Därför är desorienteringspsalmerna inte uttryck för tvivel, utan snarare för djärv, modig och förvandlande tro med en närmast juridisk kraft. Människans begäran till Gud är stark. Hon har inte råd eller tid att vara ädel, utan gör ibland Gud ansvarig för nöden.

---

¹⁷ Brueggemann 1984, s. 51.

I desorienteringspsalmerna beskrivs livet ibland som en pilgrimsfärd genom mörker. Livet är inte på låtsas, och verkligheten behöver inte beskrivas bättre än den är. Ett viktigt begrepp i dessa psalmer är "the pit", gropen, som står för död, övergivenhet, besvikelse eller avskildhet. Dessa gropar ska inte människan skyddas ifrån. Hon hamnar inte i dem för att hon straffas eller förtjänar det. "The pit" är en plats där Gud ger nytt liv.

Ett annat viktigt begrepp i dessa psalmer är "under vingarna". Utan att förneka gropens verklighet betecknar "vingarna" det skydd som Gud ger i den utsatta situationen. Brueggemann menar att detta är typiskt för psaltarpсалmernas språk: mitt i nöden uttalar den utsatte behovet av Guds beskyddande "vingar". Gud uppfattas som deltagande, medkännande och trofast snarare än oföränderlig. Inget av det svåra som människan erfarit behöver tonas ner. Gud behöver inte heller skyddas, utan vill höra vad som hänt. Till syvende och sist är Gud den ende som kan göra något åt situationen, och Gud kan genom åkallan övertygas om att agera, gripa in och göra ett mirakel. Det uppfattas otänkbart att Gud skulle höra och inte handla. Människan lovar att tacka Gud och Gud lovar att svara.

(3) Mitt i desorienteringen sker något som leder in i nästa motiv: *den överraskande omorienteringen*.¹⁸ Människans situation är förändrad, utan att vi förstår hur det gick till.¹⁹ Desperation är plötsligt förbytt i glädje och tacksamhet. Hon har talat, någon har lyssnat, hört och agerat. När livet så återvänder följer en närmast gränslös tacksägelse.

Klagopsalmernas struktur är enligt Brueggemann det mest grundläggande retoriska mönstret för tro i det gamla Israel. Dessa psalmers form som helhet är en rörelse från elände till glädje. Glädjen står aldrig fri från sin bakgrund och den förstås alltid i ljuset av bekymren, men den är också därför äkta.²⁰

---

18 Brueggemann 1984, s. 123.

19 Brueggemann 1984, s. 57. I t.ex. Ps. 13, mellan vers 4 och 5, och Ps. 22, mellan vers 21 och 22.

20 Brueggemann 1984, s. 57. Han syftar på några klagopsalmer: t.ex. Ps. 12, 44, 60, 74, 79, 80, 83, 85, 90, 94, 123, 126, 129.

Rörelseriktningen i de flesta psaltarpsalmerna går från ett ordnat liv via en bruten existens till en ny glädje, en ny ordning. Men här finns också en annan rörelse: den människa som en gång öppnat upp för uppriktigheten inför komplexiteten i livet ser ingen väg tillbaka till den skenbara tryggheten. Den vändning som sker i mörkret är oförklarlig, och den kan inte kontrolleras. Människan kan inte förklara den nåd hon fått, men var och en kan berätta om vad man varit med om.

Gud ger en erfarenhet som kan förvandla verkligheten. Psaltarpsalmerna handlar inte om den ”naturliga utgången” av problemen, utan om den transformation som bara är möjlig genom Gud som skapar liv där inget liv verkar möjligt. Man kan se den del av psaltarpsalmen som uttrycker tacksamhet som den viktigaste och de tidigare beskyllningarna och protesterna som missförstånd och därför orättvisa. Men processen av klagan utgör en viktig väg till Gud. Det är den ärliga och riskfyllda hänvändelsen till Gud som ger relationen nya möjligheter att bli trovärdig.

Den trygga orienteringspsalmen och den överraskande omorienteringspsalmen kan ibland vara svåra att skilja åt. Den nya orienteringen står sällan i motsats till den gamla, men den ger sammanhang och den har alltid en klangbotten i människans möte med livsdjupen, groppen. Hennes erfarenheter är svåra och ändå är livet nytt.

Ett analysredskap för begravningspsalmer

Genom att kombinera de tre existentiella dimensionerna *människan, livet* och *Gud* med de tre motiven från Brueggemanns tolkning av psaltarpsalmerna – *trygg orientering, smärtsam desorientering* och *överraskande omorientering* – växte följande matris fram:

		MOTIV		
Psaltar- psalmerna		Trygg orientering	Smärtsam desorientering	Överraskande omorientering
D I M E N S I O N	Människan	lycklig – trygghet tas för givet – tvivel inget alternativ	adresserar Gud – sårbar – övergiven – arg – dock troende: djärv, modig tro – juridisk kvalitet: begärande – tro på bön – envis	glad – tacksam – befriad – uppriktig
	Livet	friktionsfritt liv – symmetri – inga hot – mörkret övervinns med makt och kunskap	nöd – brottnig – kaos – dock ordning – döden ett hot – mörk- ret: kärna, ej straff, där ger Gud liv – väg in i och ut ur – pilgrimsfärd – platser: vingarna, gropen	rörelse: elände till glädje – omorientering – ny, ej förklarlig nåd – överraskande förändring – ej "naturlig" utgång, transformation där inget liv var möjligt – ärlighet ger trovärdig relation – uttryckt sorg befriar – svåra erfarenheter ger nytt liv
	Gud	skapare – garanterar fredat liv – pålitlig och fast	trofast snarare än oföränderlig – hörande – seende – ansvarig	erfarenhet – har förändrat livet

Fig. 1: Matris för analys av psalmtexter i begravningsgudstjänst

Varje psalmtext kommer att analyseras utifrån variablerna i denna matris och därefter sammanfattas i en uppställning liknande figur 1. Efter varje textanalys följer reflektioner om psalmens möjliga funktioner i en begravning. För denna del av analysen har jag haft stöd av några frågeställningar:

- Vad kan vara styrkan respektive problematiskt med att använda denna text i begravningsgudstjänsten?
- Vad skulle en sörjande människa kunna känna igen sig i?
- Vad skulle kunna vara svårt för en sörjande människa att identifiera sig med?

Undersökningen av begravningspsalmer

I kandidatuppsatsen analyseras sex begravningspsalmer, men här begränsar jag mig som framgått till tre. Det ger mer utrymme för att visa hur analysmodellen kan användas. I den sammanfattande diskussionen anknyter jag däremot till samtliga sex psalmanalyser. Först redogörs här för några urvalskriterier och avgränsningar för psalmerna i projektet.

Fyra av de sex psalmtexterna finns i *Den svenska psalmboken* 1986 (Psb 1986) och två i *Psalmer i 2000-talet* som utkom 2006 (Ps2000). Tre av de fyra psalmerna i Psb 1986 tillhör enligt Anna Evertssons och Lars Eric Axelssons undersökningar de mest använda psalmerna i begravnings-sammanhang: ”Härlig är jorden” (297), ”Blott en dag” (249) samt ”Bred dina vida vingar” (190).²¹ Axelssons studie bygger på en genomgång av egna noteringar från kyrkliga handlingar han hållit från 1991 och framåt. Hans noteringar innehåller också Ylva Eggehorns ”Var inte rädd” (256). Den fick en mycket speciell ställning i samband med tsunamikatastrofen i Thailand 2004, vilket tros ha påverkat dess ökade användning.²²

Två psalmer ur Ps2000 studeras också i uppsatsen. De båda står först bland de sex psalmer som i Utökat tematiskt register föreslås för begravning. De skiljer sig åt på flera sätt, vilket ses som en fördel för analysen: författarna är man respektive kvinna, de är skrivna i olika tider och i skilda kontexter. Teologen Dietrich Bonhoeffers ”Med hjärtats tillit” (817) är skriven redan 1944 mitt under krig och förföljelse, nyöversatt av Jonas Jonson inför arbetet med Ps2000. ”Stad i ljus” (830) är skriven av Py Bäckman under sent 80-tal i en icke-religiös kontext.²³

Min undersökning har inget medvetet genusperspektiv. Inte heller tas någon hänsyn till det viktiga samspelet mellan text och musik. Med begravningsgudstjänst avses ett specifikt avgränsat tillfälle utanför hemmet, en särskilt utformad ceremoni i en kristen kyrka med ritualliknande inslag, vilken inkluderar andra människor än bara

²¹ Evertsson 2002, s. 55.

²² Axelsson 2006, s. 155 ff.

²³ Ahlstrand 2009, s. 21.

familjen.²⁴ Varken borgerlig eller ceremonilös begravning behandlas.

Begreppet ”psaltarpsalm” används om de gammaltestamentliga psalmerna, medan ”psalmtexter” betecknar de texter ur Psb 1986 och Ps2000 som analyseras i uppsatsen.

Tage Kurténs definition av begreppet ”existentiella frågor” avser ”de frågor som en person ställer sig då hon försöker orientera sig i tillvaron på ett grundläggande sätt”.²⁵ I uppsatsen används begreppet enligt denna definition.

Analys av tre psalmtexter

Svenska kyrkans mål för begravningsgudstjänsten är att den ska möta människan i den ”dubbelhet av död och liv, mörker och ljus”²⁶ som finns i varje människas liv och i evangeliet självt. Det innebär att begravningsgudstjänsten ska bejaka personlig sorg och förlust, gestalta tro på Guds närhet och ett evigt liv, samt skapa förutsättning för relation mellan människor och mellan Gud och människor på ett sådant sätt att sederna och formerna blir ”meningsbärande”.²⁷

Ett viktigt inslag i begravningsgudstjänsten är psalmsången. Här undersöks alltså vilken funktion svenska psalmtexter kan fylla i en begravningsgudstjänst, främst när det gäller att gestalta människans desorientering och omorientering. Är kyrkans målsättning om ”dubbelhet av liv och död, mörker och ljus” synlig i de psalmer som används i begravningsgudstjänster och i så fall, på vilket sätt?

Av de sex psalmerna i kandidatuppsatsen har jag valt ut tre: ”Var inte rädd”, ”Härlig är jorden” och ”Stad i ljus”. Psalmtexterna bearbetas var för sig i tre steg: först sker textanalysen, därefter sammanfattas den i en grafisk figur utifrån analysredskapet, och slutligen görs en reflektion över psalmens möjliga funktion i begravningsgudstjänsten. Förhoppningsvis kan denna analysmetod användas vid granskning även av andra psalmer.

---

²⁴ *Begravningen*, s. 21.

²⁵ Kurtén 1995.

²⁶ *Begravningen*, s. 11.

²⁷ *Begravningen*, s. 10.

1. "Var inte rädd" (Psb 1986: 256)

"Var inte rädd" är skriven av Ylva Eggehorn. Den kom till en kväll 1972 vid ett besök på Sigtunastiftelsen, där hon mötte en polsk-judisk far och dotter och fick lyssna till deras smärtsamma livsberättelse om modern som dött under svåra år och brodern som tagit sitt liv.²⁸

Psalmen kom att spela en viktig roll i Sverige i samband med tsunamikatastrofen 2004. När kistorna med avlidna svenskar lämnade Thailand²⁹ sjöngs den, samt vid mottagningsceremonier hemma i Sverige.³⁰ Den användes även under den ceremoni som anordnades i Thailand på årsdagen av katastrofen.³¹ Psalmen är placerad i psalmboken under rubriken *Förtröstan – trygghet*.

Människan. Människan är rädd och ensam. Hon ser inte sitt mål och vet inte vart hon färdas. Att hon är skyddad, sedd, väntad och efterlängtdad och på väg till en plats av frid verkar hon inte kunna ta till sig. Hon verkar vandra i tystnad. Det som uttrycks i psalmen är inte hennes egna ord utan någon annans. Psalmens berättare blir den som uttrycker omsorg om henne genom att trösta, uppmuntra och ge henne tillit. Orden "Var inte rädd" upprepas och bidrar till att skapa trygghet.

Människan är på resa och hon vandrar längs stränder. Resan börjar här och nu, "nu när du går". Hon tar ett steg, ett beslut, medvetet eller omedvetet och så är resan igång. Och redan i kväll, när hon börjar sin vandring in i natten, är hon väntad. Hon har inte makt eller kontroll över vart hon färdas, och kan inte annat. Väg och mål är okända för henne. Det är bara att gå. Det här är något som är större än hon själv och hennes egna insikter. Att röra sig, att färdas är naturligt för människan och resan är det som blir hennes liv.

---

28 Nisser 2002, s. 82.

29 Lennart Eriksson var en av dem som reste med Räddningsverkets insatsstyrka till Thailand i samband med katastrofen. Han berättar om hur psalmen användes när kistorna flögs hem till Sverige: Andersson 2009.

30 Selander 2008, s. 140.

31 Sveriges Radio 2005.

Livet. På livets resa färdas människan från oro och rädsla, in i trygghet och ljus. Ensamheten liknas vid ett hav. Hav möter alltid stränder och ensamhetens hav har ”stränder in mot ljuset”. Ensamheten kan alltså tänkas vara oändlig som havet, kanske mörk och kall, men havet är inte allt.

På stranden, där havet möter land, finns också hamnen. Den återkommer i två av stroforna och beskrivs som mörklagd. Den mörklagda hamnen kan stå för döden som människan färdas mot. Den kan också tolkas utifrån krigserfarenheter som ett skydd mot inkräktare. Mörkret kan stå både för det okända och för det trygga. Färden går genom strandens sand längs havet. Vandringen i sand för tanken till en tung och rätt långsam vandring, men en tröst är att någon har gått före och lämnat spår och att hon alltså inte är helt ensam. Och där, innanför stranden, finns ljuset.

Gud. Gud nämns inte vid namn utan benämns ”han”, vilket kan förklaras av att texten skrevs till judar som inte får uttala Guds heliga namn.

Guds antropomorfa drag är tydliga. Gud har kropp, med fötter som lämnar spår i sanden och en famn där stjärnor växer fram. Gud är hemlös och har känslor: han älskar, väntar och längtar efter människan. Gud finns nära människan, om än hemlig och osynlig, och samtidigt vid målet. Spåren i sanden är det människan kan se av honom.

Gud finns i den mörklagda hamnen, vilket kan vara en något svår bild:³² i krigstid kan den mörklagda hamnen vara en fara. Man vet inte vad som döljer sig där. Men den kan också vara en plats dit människor kan färdas eller fly i skydd av mörkret. En tolkning av Gud som en mörklagd hamn är att Gud är fördold från människans horisont, men väntar på oss i det yttersta mörkret.³³

Gud är ett med universum och står över tid och rum, mörker och ljus. Gud är skapare: stjärnorna ”växer ur hans famn”. Gud rör sig i tiden, ställer tidsbegrepp på ända och leker med mörker och ljus: han är i evigheten och stämmer möte därifrån, samtidigt som han väntar

³² Nisser 2002, s. 83.

³³ Selander 2008, s. 140.

”i kväll”. Mötet ska ske ”en dag”, ”en dag blir natten vit” och då kommer stjärnor att växa ”ur hans famn”. Han finns i ljuset, samtidigt som den mörklagda hamnen är målet för resan.

Gud är hemlig, både till kropp och namn. Spåren i sanden har trampats upp av någon okänd. Det namn som en dag ska bekännas, är ett hemligt tecken, och kommer då att resultera i ”hans kärleks frid som ingenting begär”. Det hemliga tecknet, namnet som skyddar, den lysande natten, refererar alla till Gamla testamentet, judarnas heliga skrift och en del i de kristnas Bibel.³⁴

		MOTIV		
Var inte rädd (Y. Eggehorn) Psb 1986: 256		Trygg orientering	Smärtsam desorientering	Överraskande omorientering
D I M E N S K I O N	Människan		rädd – ensam – tyst – sårbar – orolig – hemlös – desorienterad – utan kontroll – saknar tro och tillit – viljelös – skyddad av det hemliga tecknet ”Kainstecknet”, som garanterar liv	skyddad – sedd – väntad – efterlängtd – uppmuntran genom berättaren – ”Var inte rädd” – ställföreträdande tro
	Livet		resan, börjar i människans steg, nu – resan okänd, naturligt – ensamhetens hav – mörker: det okända, smärtan, hamnen – mörker leder alltid till ljus – långsamhet – tröghet i rörelsen	rörelse mot ljuset – står ej i människans makt – hamnen, döden: där börjar en ny färd mot ljuset, överraskande
	Gud		”han”, ej genus, antropomorf betydelse – kropp – känslor – hörande – seende – hemlös – identifikation – medvandrare – redan vid målet – Gud fördold – hemlig – trofast	förändrar – har kontrollen

Fig 2: Sammanfattande textanalys av ”Var inte rädd”.

³⁴ Nisser, *Änglarna sjunger i himlen*, 83. *Bibel* 2000, 1 Mos 4:15, Ps 139:12, Sak 14:7.

Psalmen i begravningen. Psalmen ”Var inte rädd” har inga motiv av trygg orientering. Den tilltalade människan befinner sig på en resa utan mål, en resa hon antagligen inte önskat själv och där hon är desorienterad och mycket sårbar, liksom många sörjande människor. Men den enkla, omsorgsfulla uppmaningen ”Var inte rädd”, som förekommer fyra gånger, kan ge tröst och hopp. Berättaren är uthållig och denna uthållighet fungerar som en ställföreträdande tro, den tro människan själv har förlorat eller inte vet så mycket om.

Det rimliga verkar vara att läsa texten som att ”han” står för Gud, en gestalt som beskrivs som det yttersta i tillvaron. Texten blir en text till tröst för de sörjande. Någon vet allt, tar emot och har den fullständiga bilden av det som varit och det som kommer.

Vi kan också läsa texten som en tröst vid tanken på brodern som tog sitt liv. Livets hav som bild för ensamhet är en sorglig tanke och verklighet för många människor, men ensamhetens stränder går in mot ljuset. Det hemliga tecknet kan referera till kainsmärket i 1 Mos 4:15, där Kain skyddas av Gud själv. Mitt i sin egen brist följs Kain av Guds beskydd. Gud själv känner all förtvivlan och vet själv vad det är att vara hemlös. Ända in i döden förstår Gud människan och vet hur svårt det kan vara att leva. Hela texten kan tolkas som riktad till brodern och de anhöriga. En annan referens kan vara Upp 22:4: ”[...] de skall bära hans namn på sin panna”. Vi tillhör Gud.

Bilderna i texten är öppna för många livsåskådningar och tolkningar, vilket kan vara en tillgång. Å andra sidan kan de rika bilderna om den mörkklagda hamnen, ensamheten med stränder in mot ljuset, stjärnor som växer ur hans famn, hemliga tecken och ett namn som skyddar vara svåra att förstå och identifiera sig med. Ett samtal kan ge de infallsvinklar sörjande behöver för att tillgodöra sig texten.

2. "Härlig är jorden" (Psb 1986: 297)

"Härlig är jorden" är skriven 1850 av den danske författaren Bernhard Severin Ingemann (1789–1862). Den svenska översättningen gjordes drygt trettio år senare.³⁵ Psalmen finns placerad i psalmboken under rubriken "Pilgrimsvandringen" och är den mest sjungna psalmen i begravningsgudstjänster i Sverige.³⁶ Även i övriga nordiska länder placerar sig psalmen högt upp på listor över de mest använda och omtyckta psalmerna.³⁷

Människan. Människan är en pilgrim på resa genom ett härligt liv mot ett paradiset. Hon ser ingen motsättning mellan dem. Medan hon går genom livet, sjunger hon en "själens glada pilgrimssång", uppfylld av skönheten och "det fagra" i jordens "riken". Det är en sång som änglar har sjungit, och den innehåller en uppmaning att vara glad och att hålla fred. Den sjungande människan är på flera sätt insatt i ett större sammanhang än det som är hennes eget liv. Hon är inte ensam utan ingår i ett kollektiv, ett "vi".³⁸ Hon är inte heller ensam existentiellt sett, utan hör samman med dem som kommit och gått genom alla tider.

Människans livssituation är gynnsam och hennes erfarenheter är goda. Livssituationen beskrivs inte mer än att hon verkar glad över den vackra jorden och på väg till ett paradiset. Hennes orientering är trygg och hon sjunger en glad sång. Sången pekar också framåt mot det himmelska paradiset där Gud bor. Gud har sagt att hon ska glädja sig över att frälsaren har kommit och hålla fred. Att Gud bjuder frid är enda tecknet på att desorientering finns i världen, men den finns inte hos pilgrimen.

Här finns en rörelse som är trygg och gemensam för mänskligheten. Människan själv förändras inte nämnvärt men hon bär med sig en sång som mänskligheten har sjungit i alla tider: en sång med

---

³⁵ Nisser 2002, s. 88.

³⁶ Evertsson 2002, s. 53.

³⁷ Balslev-Clausen 2001, s. 218. Se även Bohlin 2001, s. 300; Vapaavuori 2001, s.

234.

³⁸ Evertsson 2002, s. 138.

en himmelsk ton. Sången om fred och glädje bärs av släkte efter släkte och ska aldrig tystna. Hennes uppdrag är att hålla tonen från himlen levande med sin sång tills resan är slut och hon är framme i paradiset.

Livet. Livet kan ses som en pilgrimsresa, men inte i vanlig bemärkelse. Människan verkar fri från bekymmer. Pilgrimsresan är traditionellt sett en svår resa, under enkla förhållanden och med livets alla villkor närvarande, men här beskrivs den gå genom fagra riken under glad sång. Jorden är människornas hem, inte bara himlen.

Psalmerna knyter samman evangeliets budskap om frälsning, med en positiv syn på jordelivet och en framtid som bara blir bättre. Livet fungerar som en förgård till ett "paradis".³⁹ Den tredje versens koppling till julbudskapet förklarar varför resan har en glädjefylld inriktning: Frälsaren har kommit till jorden med fred och därför kan vi vara glada.

Här finns två livsmotiv: Det första är att livet är skönt och jorden en härlig plats.⁴⁰ Begreppet "Guds himmel" kan tolkas på olika sätt: skriver författaren om himlavalvet över jorden eller om himlen synonymt med paradiset i sista frasen? I andra strofen finns himlen med igen: en ton från himlen ljuder i pilgrimssången.

Det andra livsmotivet handlar om livet som rörelse, en rörelse som sker under glädjefylld sång av himmelskt ursprung. Vi har lärt oss sången av änglarna, och den handlar om det som är grunden till att vi kan vara glada pilgrimer: frälsaren har kommit och Gud har bjudit fred på jorden.

Här finns två rörelser. Den ena hör samman med talet om tiden. Tiden rör sig i tidevarv, cykler. Slakten kommer och slakten går. I den rörelsen lever människan, i ett tidsperspektiv som är betydligt större än hennes eget. Den andra rörelsen är resan mot paradiset. Livet är en fin resa med paradiset som mål i en vacker omgivning där människan sjunger av glädje. När livsresan är slut, når hon paradiset. Döden nämns inte i texten.

³⁹ Evertsson 2002, s. 136.

⁴⁰ Evertsson 2002, s. 136.

Gud. Gud tilltalas inte utan beskrivs i tredje person. Gud framställs som distanserad från jorden och människans vandring. Ett uppifrån-perspektiv kan anas i beskrivningen av hur Gud närmar sig människan. Gud är Herren i himlen som kommer med påbud från sin himmel till den fagra jorden, men jorden beskrivs inte som Guds.

Gud är ändå positivt beskriven och vill människan väl. Rädningen och friden har kommit med frälsaren som fötts och därför kan människan vara glad och sträva efter att hålla fred. Den glädje som julnattens änglasång handlar om, är evig: ”aldrig förstummas tonen från himlen”. Vad människan ska fräslas ifrån är inte tydligt.

		M O T I V		
Härlig är jorden (B.S. Ingemann/ C. Bååth-Holmberg) Psb 1986: 297		Trygg orientering	Smärtsam desorientering	Överraskande omorientering
D I M E N S I O N	Människan	glad pilgrim – inga tvivel – kollektiv individ, ”vi” – historicitet – människan hör ihop med andra generationer		
	Livet	en positiv resa – en glad sång lik änglarnas – fagra riken – härlig jord – jorden är ett hem – målet: ett härligt paradis – skönhet – livscyklerna positiva	frid har påbjudits – oro finns, men långt från pilgrimen	
	Gud	glädjens källa – framtidshopp – fredsstiftare – frälsare – distans – uppifrånperspektiv		

Fig 3: Sammanfattande textanalys av ”Härlig är jorden”.

Psalmen i begravningen. "Härlig är jorden" är som framgått den mest sjungna psalmen i begravningar i Svenska kyrkan. Den är älskad och välkänd och en av de psalmer som människor utan kyrkliga vanor kan nämna. Den sjungs även i andra sammanhang, inte minst i jultid. Den har en text med en renodlad trygg orientering och äger mycket lite av "livets dubbelhet". Glädjen över att få vara människa och att få leva på jorden är tydlig. Existensen ifrågasätts inte. Livsglädjen knyts samman med evangeliets budskap om att en frälsare är född, en händelse så viktig att också änglarnas sång handlar om det. Den sången uppmuntrar människan till att glädja sig och att leva i frid. Vad detta står i motsats till, är inte klart. Människans pilgrimsresa är obekymrad och hon behöver inte längre bry sig om det svåra. Psalmerna talar existentiellt om tiden och släktena som kommer och går. Insikten om att vi är dödliga kan anas. Det kristna hoppet i bemärkelsen en framtid finns beskriven. Sorg nämns inte.

Styrkan med att använda texten i begravning finns för det första i betoningen av ett sammanhang i form av tider och människor som kommit och gått. De är alla en del av en naturlig ordning. Det är naturligt att vara i rörelse mot målet, att så småningom lämna livet här och det är naturligt att det kommer nya släkten. Människosläktet är ständigt i rörelse. I ett sammanhang som begravningsgudstjänsten blir det tydligt att människan hör samman med dem som kommit och gått. Någon har gått ur tiden, någon som hon har en relation till och sången visar på samhörigheten människor emellan.

I en begravning där den avlidne var gammal, kanske till och med trött på att leva, kan psalmen vara trösterik. Det är en trygghet att vi människor delar livet här, att livet är gott och positivt och att det bara blir bättre i framtiden.

Människans död är ofrånkomlig och vi påminns som sörjande också om vår egen död. Alla ska vi en gång ingå i "släkten" som följts av andra. Det kan vara svårt att acceptera döden som "naturlig" i en begravningsgudstjänst och pastoral medvetenhet och omsorg är därför viktiga. Psalmerna uttrycker det naturliga i att det kommer nya generationer efter oss.

Den ärliga förtvivlan ges inget utrymme i denna psalm. Den

glada pilgrimens beskrivning av jordelivet som skönt kan mycket väl vid närmare läsning provocera i begravningens sammanhang. Inte mycket är fagert när någon nära gått bort och allt man vill är att få tillbaka det som varit. Livet just nu handlar snarare om motstånd och sorgens tyngd än lätta rörelser och glädjefylld sång. Texten beskriver varken sorg eller andra av livets mörka sidor. Möjligen kan strofen ”Människa, gläd dig” förstås som en uppmantran och en uppmaning i det svåra. Den sista strofen kan vara svår att uppfatta som hoppfull: det krävs bibelkunskap för att förstå kopplingen mellan julens budskap och den himmelska sången i Uppenbarelseboken 5:9.

3. ”Stad i ljus” (Ps2000: 830)

”Stad i ljus” är skriven av Py Bäckman. Den framfördes i Melodifestivalen 1988.⁴¹ Den tillhör en kategori psalmer som skrivits i en icke-religiös kontext, men uttrycker existentiella frågor.⁴² Psalmen är i Ps2000 placerad under rubrikerna ”Livets gång” samt i Utökat tematiskt register under ”Kyrkliga handlingar/Begravning”.

Människan. Människan uttrycker en längtan efter mirakler och efter ett liv av någon slags högre kvalitet. Refrängen fungerar som ett *kyrie*, ett rop på hjälp till någon som kan ge henne livet hon saknar. Människan är relationell. Rörelsen i texten går från en resa i ensamhet till ett mål där man är tillsammans. Vid resans slut, ”och så när allt förändrats”, möter hon någon, med vilken hon utgör ett ”vi”. De är tillsammans. Relationen, återseendet, är ett av målen med en då glömd resa.

Livet. Begreppet liv används här inte om människans biologiska eller jordiska liv. Antingen kan vi förstå det som en särskild kvalitet av liv, eller som ett nytt liv. Texten nämner skaparord, ”ord som föder liv”, ord som människan kan höra och som hon längtar efter att få höra.

⁴¹ Karlsson 2011, s. 69.

⁴² Ahlstrand 2009, s. 21.

Andra strofens första två rader berättar om att hon ”ville se mirakler och höra ord som föder liv”. Kanske sker detta fantastiska nya under själva resans gång, kanske sker det först vid resans slut, ”när tiden inte längre finns”. I slutet av andra strofen fortsätter hon att berätta om vad hon längtat efter: att ”bli buren av en styrka”. Den växer när hon anar ”sitt motiv”. Hennes längtan efter mirakler och nytt liv, har motiv hon själv ännu inte förstår. Vad är det hon längtar efter, detta som är mer än det som nu finns, här i tillvaron med alla begränsningar?

Livet före döden är begränsat på olika sätt och har inte varit nog för människan, hon har längtat efter något annat, och dit är hon nu på väg. Livet är en resa i riktning mot solen, och målet är en ”stad i ljus”, i ”ett land utan namn”, ”bortom alla slutna rum”. Här är allting oändligt, i motsats till den tidigare tillvaron, som var begränsad av tid och rum.

Döden nämns inte, men resan slutar där tiden tar slut, och en näraliggande tolkning är att det är döden som beskrivs, att människan går ur tiden. Staden i ljus associeras också enkelt till liknande välbekanta metaforer för himlen som ofta förekommer i begravnings-sammanhang, till exempel i sången ”Jag har hört om en stad ovan molnen”. Livet efter döden rymmer detta mirakulösa och nya. I detta nya förändras allt och med den förändringen är resan slut.

Gud. Psalmen är en öppen psalm, med många möjliga tolkningar. Inget gudsnamn nämns, men texten uttrycker i refrängstrofen en bön till en livgivare, vilket kan tolkas som en bön till en högre makt. Denna makt befinner sig där tiden och andra gränser inte längre finns, något som för tanken till ett apofatiskt förhållningssätt.⁴³ Här finns i sista strofen ett ”oss” och ett ”vi”. Formuleringen antyder att denna andra part också gjort samma resa så det verkar som om det handlar om ett återseende med någon man känner igen. Kanske denne någon är Gud? Gud kan betraktas som en medvandrare under livsresan. Om de två objekten i refräng och vers är desamma, är naturligtvis en tolk-

---

43 Apofatisk betecknar principen att Gud är bortom alla mänskliga bestämmningar och att hans väsen inte kan beskrivas med mänskligt språk. Se t.ex. Staniloae 1994, s. 23.

ningsfråga. Resan tar slut i ett land ”mot solen” utan namn, tid och gränser, i en stad i ljus, där det som sker är återseende och förvandling genom ord som föder liv, ja, ”där allting föds på nytt”.

		M O T I V		
Stad i ljus (Py Bäckman) Ps2000: 830		Trygg orientering	Smärtsam desorientering	Överraskande omorientering
D I M E N S I O N	Människan		inte nöjd – existentiell nöd – liv med kvalitet saknas – relationell – längtan – ensamhet – kyrrie	
	Livet		resa – begränsningar i tid och rum	mål: bortom slutna rum, relation, återseende – icke-tid – stad i ljus – förändring – nytt liv, pånyttfödelse
	Gud		ett ”du” – inget namn – högre makt – livgivare – apofatisk aspekt: tidlös, gränslös, bortom	

Fig 4: Sammanfattande textanalys av ”Stad i ljus”.

Psalmen i begravningen. ”Stad i ljus” kan i begravningsgudstjänsten förstås som livsresans mål dit man når när livet är slut, efter döden. Texten ger ett hopp om att det finns ett liv efter döden och väcker i en kristen kontext som begravningsgudstjänstens tanken på himlen, en ”stad i ljus i ett land utan namn”. Refrängens ”föds på nytt” kan föra tankarna till reinkarnation alternativt Jesu ord till Nikodemos i Johannesevangeliet 3:3.

Om själva livet sägs inte mer än att det är begränsat i tid och rum

och att den begränsningen skapar en andlig desorientering. Människan längtar efter något mer än det hon känner att livet nu kan ge henne. Ändå kan hon ana här vad som kommer att ge henne det fulla livet där: gränslöshet i form av icke-tid, mirakler, en styrka som tilltar med insikten om vad som varit hennes drivkraft och slutligen relationerna. Detta "tillsammans" finns vid resans mål. När hon nu ser sig själv på denna gränslösa plats, i ljuset med sin styrka och nytt liv, då är ändå det viktigaste för henne att hon är tillsammans med någon annan eller några andra som hon vill höra samman med, bli ett "vi" med. Då är resan slut och målet nått.

Den andliga desorientering som texten ger uttryck åt visar på vägar in i en ny orientering. Frågan om livets mening ställer de flesta till och från när någon nära anhörig dör. I en begravningsgudstjänst med målet att beröra livets dubbelhet är det en viktig fråga att ta upp. All vår strävan kan tyckas meningslös och inte betyda något i ett sådant sammanhang. Döden berövar oss inte bara en medmänniska utan också något av våra egna liv. Men när textens huvudperson ropar till något eller någon utanför sig själv: "Ge mig liv!", öppnar hon sig för lösningen och "allt förändras".

Relationens mening är ett viktigt tema i begravningen. Den smärta och saknad vi känner är en andlig erfarenhet. Våra relationer berättar något om Guds kärlek. När vi skiljs från en älskad människa, blir det tydligt vad kärleken betytt för oss. När vi förlorar en förälder, förstår vi något om vad relationen betyder för vårt sammanhang och vår identitet. När livet ställs på sin spets är det våra relationer som är viktigast. I sorgen är sammanhang och gemenskap viktigare än någonsin med sin tröst och kraft.

Det nya livet, återseendet och pånyttfödelsen som nämns i texten skapar en rörelse från desorientering in i omorientering. Det talas om "ord som föder liv", en formulering som kan kopplas till Johannevangeliet 1:1-5, där Ordet skapar allt och har liv som blir ljus i människornas mörker.

Reflektioner och slutsatser

I det följande görs några sammanfattande iakttagelser utifrån de sex psalmer som analyserats i kandidatuppsatsen, alltså även de tre som uteslutits ur denna artikel.

Motiv och dimensioner

De desorienterande motiven ser i matriserna ut att vara dominerande. De är däremot inte så tydliga. I psalmtexterna finns väldigt få direkta uttryck för förtvivlan och nöd och de är inte ”svarta”. Desorienteringen finns beskriven i fem av dem, om än något kontrollerad. Den mest sjungna psalmen ”Härlig är jorden” utesluter desorienteringsmotiven helt. Starkast desorientering uttrycker ”Var inte rädd” och ”Med hjärtats tillit”. I ”Var inte rädd” finns ett starkt uttryck för desorientering: tystnaden. Den desorienterade människan beskriver inte själv sin situation. Någon annan beskriver hennes liv och fungerar som ställföreträdande hopp och riktning.

Hoppet och tron som livshållning och riktning är dominerande i psalmtexterna. I ”Blott en dag” liknas människan vid ett barn. Hon behöver se på sig själv på det sättet, hjälpa det och resonera med det för att hålla modet uppe. Dubbelheten i livet uttrycks tydligast i just Lina Sandells två psalmtexter ”Blott en dag” och ”Bred dina vida vingar”. I dessa är den enskilda människans brottnings och val av riktning tydligast. Vi möter en människa som ännu har kraft att välja tro och tillit som livshållning, utifrån erfarenhet och en för henne känd Gud.

Den nya orienteringen, är något människan mycket tydligt kan se framför sig, även om hon inte riktigt är där ännu. Det är en framtid där allt är nytt och där människan äntligen är hemma. Ett framtidsmål som detta beskrivs i alla psalmer utom en och resan som tema finns i alla psalmer utom en, ”Bred dina vida vingar”. ”Med hjärtats tillit” är den psalm som svagast uttrycker målet som ett resmål. Där beskrivs det som skall komma som ”Guds framtid”.

En något pessimistisk syn på jordelivet, närmast beskriven som hemlöshet, finns i flera av psalmerna. Bara i ”Härlig är jorden” rym

hemlängtan och den positiva framtiden parallellt med en positiv syn på livet. Livets begränsning i tid och rum beskrivs tydligast i ”Stad i ljus”, där också en stark längtan bort uttrycks.

Gud är nära i de flesta psalmerna. Bara i en av dem, ”Härlig är jorden”, uppfattas Gud som upphöjd och aktiv ”uppifrån”. I övriga psalmer är Gud den som vet hur det är att vara vilsen, den som gått före och den som väntar. Gud är trofast, snarare än oföränderlig och Gud är känd. Därför är också bönen central i flera av psalmerna. Refrängen i ”Stad i ljus” fungerar som ett kyrie, ett rop till det vi kan tänka är Gud, en bön om liv.

Gemenskap beskrivs i några av psalmerna: vännen som ser en, som talar för en och blir ens styrka, den gemenskap som skapas i lidandet och relationen som något bärande ända bortom döden. Också hotet mot relationen finns beskrivet. I ett par av psalmerna blir maktlösheten något som för henne närmare Gud. I alla psalmer uppfattas Gud som närvaro på ett eller annat sätt. Den psalm som uttrycker glädjen starkast är också den som har störst distans till Gud: ”Härlig är jorden”.

Att finna språk och röst för en gränslös situation som mötet med döden är, är också att finna en väg till att förstå och finna en orientering i den. Och mer än så: det möjliggör för människor att öppna sig för ett möte med varandra och det heliga och så finna en väg till tro. Psalmtexterna som används i begravningsgudstjänsten kan bli en sörjande människas språk och användningen av dem kan bli en nyckel i ett förbättringsarbete kring begravningsgudstjänsten.

Jag vill avsluta med två reflektioner som jag hoppas kan bli utgångspunkt för fortsatt samtal om psalmernas stora betydelse i begravningsssammanhanget: de gäller medvetenheten om befintliga psalmers textinnehåll och möjliga funktion samt fortsatt arbete med nya psalmtexter.

Begravningsssammanhanget

Psalmernas textinnehåll behöver i begravningsssammanhanget lyftas till en medveten nivå. Liksom det är nödvändigt för en psalmförfattare att tolka bibeltexter så att de blir meningsbärande i en sekulariserad

värld, är det nödvändigt för den som leder en gudstjänst att reflektera över psalmernas betydelse och sträva efter att sätta in dem i och göra dem tydliga i det sammanhanget. Psalmvalet vid begravningar kräver att man försöker förstå hur människor utan kyrklig bakgrund tänker och att man betraktar psalmvalet som ett gränsöverskridande och en del i de kommunikativa och relationella aspekterna av begravningsgudstjänsten. Sörjande och präst kan tillsammans reflektera över vad texterna betyder här och nu, alltså ha ett kontextuellt förhållningssätt. Det arbetet kan sörjande naturligtvis göra själva om de har texter tillgängliga, men präst och musiker har ett särskilt ansvar om de sörjande inte har kunskap, kraft eller förmåga.

Präst och musiker har också ett stort ansvar när det gäller att hitta lämpligt psalmmaterial och att dessutom hålla sin egen kunskap om både gammal och ny psalm och dess teologi levande.

Viktiga frågor är: Hur skapas utrymme för samtal om vad psalmtexterna betyder? Och hur kan den kunskap som blir till där användas i begravningsgudstjänsten, i val av andra texter och i griftetalets utformning? Hur kan den holistiska erfarenheten stärkas? Kan symboler och attribut kopplas till psalmtextens bärande tanke, så att de blir meningsskapande? Analysen ovan har visat att det är möjligt och nödvändigt.

Slutord

Psalmvalet i en begravningsgudstjänst behöver ske med stor eftertanke. Att inte välja enbart de vanligast förekommande psalmerna, utan utmana både sig själv och de sörjande med mindre vanliga psalmer kräver en del arbete, tid och reflektion. De psalmtexter som analyserats i uppsatsen räcker inte riktigt till för att beskriva de tydliga desorienteringsmotiv som en situation nära döden ofta bär med sig, med undantag för Eggehorns ”Var inte rädd”. I övrigt finns inga frågor om den okände guden, tvivlet uttrycks inte tydligt och vi ser inte heller några tydliga formuleringar om bottenlös sorg, ilska, vilshenhet eller stark besvikelse.

Det råder brist på psalmtexter som beskriver en trovärdig brottning

också med det mörka livet. Bland nyare psalmer finns några exempel, men används de? Utmaningen att låta de desorienterande motiven bli en del i kyrkans röst är också en utmaning till psalmförfattare. Det behövs fler psalmer med ett språk som fungerar impressionistiskt, som verkligen uttrycker det som är. För Brueggemann är psaltarpsalmerna människans böner till Gud, i livets alla faser. Ett möte med det heliga utan en aspekt av mörker är i Brueggemanns tolkning otänkbar.

Också de psalmer som har behandlats här är människors beskrivning av möten med det heliga. Kan detta sätt att tänka kring psalmtexter tillföra en medvetenhet när det gäller psalmernas teologiska och själavårdande potential i begravningssammanhanget och i kyrkans möte med människor i sorg? Det är min förhoppning.

Summary

Liza L. Lundkvist, B.Th.
Church of Sweden
E-mail: liza.lundkvist@svenskakyrkan.se

”As if the Words Were about Me” A Model for Analysis of Hymn Texts used in Funeral Services

In this article, I examine the possible functions of hymn texts that are used in funeral services in the Church of Sweden, specifically when they pertain to motifs of disorientation and new orientation.

There is general agreement that existential questions are owned and shared by all people. From a pastoral point of view, to work towards a mutually communicative funeral service – where the mourners, regardless of faith, are met with respect, warmth and the possibility to participate – is paramount. People who relate to one another and God strengthen the funeral service’s chief virtue: its ability to transcend boundaries, which in turn can provide meaning during a difficult life event.

The three hymns studied in detail here are among the most frequently used in or recommended for funerals in Sweden: *Var inte*

rädd ("Do not be afraid"), *Härlig är jorden* ("Glorious is the earth") and *Stad i ljus* ("City in light"). Each hymn is introduced briefly, then a textual analysis is performed based on a model where three motifs found in the Biblical Psalms according to Walter Brueggemann – *confident orientation*, *painful orientation* and *surprising new orientation* – meet three dimensions: *the human being*, *life* and *God*. This analysis is followed by a section where possible functions of the hymn at a funeral are discussed.

The conceivable functions of these hymns in funeral services can be summarized in the following way. Generally speaking, they describe disorientation using a delicate language that quickly leads to new orientation and trust. One gets a feeling of a repressed, controlled need. God is described as present and known; therefore, prayer is natural, safe and heartfelt. The wording in the hymns can in several cases be interpreted from two perspectives, both that of the deceased and that of the mourners. The hymns' description of life as a struggle makes fellowship with other people essential. That struggle also pushes people to reach towards someone or something that is beyond them, which guarantees a goal, a hope for the future and that life is not over upon death. The journey as a theme leads into a future that is certain.

A possible function of hymns in a funeral context that is absent is asking questions about the unknown God. Doubt is only vaguely expressed. There is a lack of organic wording about that which is very difficult, about anger, becoming lost, or grave disappointment.

Käll- och litteraturförteckning

- Ahlstrand, Kajsa, 2009, "Från plikten till hjärtat. Förändringar i vardagens gudstjänster", i *Svenskt Gudstjänstliv* 84 = *Gudstjänst och vardag*, s. 9–25.
- Andersson, Marie Strömberg, 2009, "Lennart Eriksson jobbade på plats efter tsunamin", *Skånska Dagbladet* 2009-12-21. Tillgänglig: <http://www.skanskan.se/article/20091221/PERSONLIGT/712219985/-lennart-eriksson-jobbade-pa-plats-efter-tsunamin> [Hämtad 140501]
- Axelsson, Lars Eric, 2006, "Psalmer vid kyrkliga handlingar", *Svenskt Gudstjänstliv* 81 = *Psalm i vår tid*, s. 151–160.
- Balslev-Clausen, Peter, 2001, "Danskerne mest valgte psalmer", *Dejlig er jorden. Psalmens roll i nutida nordiskt kultur- och samhällsliv*, red. Karl-Johan Hansson, Folke Bohlin, Jørgen Straarup. Åbo: Åbo Akademis förlag, s. 217–227.
- Begravningen – ett brev från Svenska kyrkans biskopar*. Uppsala: Biskopsmötet, Svenska kyrkan, 2006.
- Bibel* 2000.
- Bohlin, Folke, 2001, "De mest omtyckta psalmerna i Norden", *Dejlig er jorden. Psalmens roll i nutida nordiskt kultur- och samhällsliv*, red. Karl-Johan Hansson, Folke Bohlin, Jørgen Straarup. Åbo: Åbo Akademis förlag, s. 298–306.
- Bueggemann, Walter, 1984, *The message of the Psalms*. Minneapolis: Augsburg Publishing House.
- Bueggemann, Walter, 2007, *Praying the Psalms. Engaging scripture and the Life of the Spirit*. Oregon: Cascade Books.
- Evertsson, Anna J., 2002, *Gå vi till paradiset med sång. Psalmers funktion i begravningsgudstjänsten* (BTP 69). Akad. avh., Lunds univ. Lund: Arcus.
- Frostenson, Anders & Routley, Erik, 2003, *Dogmat och dikten. Om psalmskrivandets grunder*. Stockholm: AF-stiftelsen Psalm och sång.
- Heitink, Gerben. *Practical Theology. History, Theory, Action Domains: Manual for Practical Theology*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 1999.
- Karlsson, Karin V., 2011, *Psalmer i 2000-talet. Nya psalmer i Svenska kyrkan*. Licentiatuppsats, Göteborgs universitet. Tillgänglig: <http://hdl.handle.net/2077/28452> [Hämtad 140301]
- Kurtén, Tage, 1995, "Livsfrågornas utmaning till teologin", *Upptäckter i kontexten: Teologiska föreläsningar till minne av Per Frostin*, red. Sigurd Bergmann & Göran Eidevall. Lund: Institutet för kontextuell teologi, s. 188–207.
- Lundkvist, Liza L., 2014, *Som om orden handlade om mig. Språk för desorientering och omorientering i psalmtexter i Svenska kyrkans begravningsgudstjänster*. Kandidatuppsats vid Umeå universitet. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:753974/FULLTEXT01.pdf> [Hämtad 150329]
- Nisser, Per Olof, 2002, *Änglarna sjunger i himlen och andra psalmer. Bakgrund, tema, perspektiv*. Stockholm: Verbum.
- Psalmer i 2000-talet*. Stockholm: Verbum, 2006.
- Selander, Inger, 2008, *När tron blir sång. Om psalm i text och ton*. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.
- Staniloae, Dumitru, 1994, *The Experience of God. Orthodox Dogmatic Theology*. [Vol. 1:] *The Revelation and Knowledge of the Triune God*, transl. and ed. by Ioan Ionita & Robert Barringer. Brookline MA: Holy Cross Orthodox Press.
- Den svenska psalmboken med tillägg*. Stockholm: Verbum, 1986/2002.

Sveriges Radio, 2005, ”Minnesceremoni i skydd av paraplyer”, publicerat 2005-12-26. Tillgänglig: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2145&artikel=761546> [Hämtad 140501]

Vapaavuori, Hannu, 2001, ”De mest uppskattade finska psalmerna”, *Dejlig er jorden. Psalmens roll i nutida nordiskt kultur- och samhällsliv*, red. Karl-Johan Hansson, Folke Bohlin & Jørgen Straarup. Åbo: Åbo Akademis förlag, s. 228–238.